

*Љубица Ивановић
Бранислав С. Бурђев*

ПРОМЕНА БРОЈА СТАНОВНИКА ШАЈКАШКЕ У ПЕРИОДУ 1869—2002. ГОДИНА

САЖЕТАК: Демографски процеси и тенденције у кретању становништва убрјају се у базичне друштвене процесе, који се изражавају различитим демографским показатељима. Промена броја становника у Шајкашкој резултат је вишедеценијског варирања стопе наталитета, старења становништва и кретања морталитета, који су условљени низом историјских, друштвено-економских, културних, образовних, али и локалних и породичних чинилаца. Од 1869. до 2002. године број становника је порастао за 34.029 лица.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: становништво, Шајкашка, природни прираштај, миграције

УВОД

Шајкашка заузима простор између Дунава, Тисе и Великог канала укупне површине од 877,4 km². Обухвата укупно четрнаест насеља Јужно-бачког округа и то: Вилово, Гардиновце, Лок, Мошорин, Тител и Шајкаш (општина Тител), затим Госпођинце, Бурђево, Жабаљ и Чуруг (општина Жабаљ), Будисаву, Каћ и Ковиљ (општина Нови Сад) и Надаљ (општина Србобран).

Сталном насељавању овог подручја, умногоме су помогле природно-географске прилике.

Територија некадашњег Шајкашког батаљона¹ у целини је низијска. Највиши предео је Тителски брег, с просечном надморском висином од 120 м, нешто ниже је лесна тераса са 83 м, док је најнижи предео алувијална равна Дунава и Тисе са 71 м надморске висине. Ово подручје се одликује умереноконтиненталном климом.

¹ Шајкашки батаљон био је значајна снага речне флоте Хабзбуршке монархије. Име му је настало од речи „шајка” како су звали чамац, а војници на шајкама звали су се Шајкаши

Поред токова две велике реке, Дунава и Тисе, на територији Шајкашке протичу и две мале: Јегричка и Црна бара, односно Велики канал. На овом простору постоји и мноштво активних и напуштених речних токова, рукаваца, језера, бара и мочвара. За време високих водостаја, све ово је била јединствена хидрографска површина, док су се за време суша смењивали језера, баре и мочваре с пространим ливадама и пашњацима. Приобални делови ових хидрографских површина имали су веома густу вегетацију. Поред храстових шума и шибља, доста је било високе и ниске барске вегетације, трске, сите, врбе и тополе. У условима обилне хране, у овим пределима су живели разни инсекти, гмизавци, дивље животиње, велики број птица, и др. Водена подручја обиловала су разним врстама риба (Г р у п а а у т о р а, 1971).

ПРОЦЕНЕ БРОЈА СТАНОВНИКА ШАЈКАШКЕ ПРЕ 1869. ГОДИНЕ

Пручавајући доступну грађу о историји насеља Шајкашке може се доћи до значајних података о становништву и домаћинствима ове области и много пре него што нам то пружа званична статистика. На основу података до којих су дошли Сечански и Поповић (1952) могуће је одредити бројно кретање становништва појединих насеља Шајкашке још од 1699. године. Попис из те године спровела је државна власт после ослобађања од Турака, и то с намером да се утврди шта и коме је народ плаћао док је био под Турцима. Том приликом забележен је број старешина породица, ожењених мушкараца (браће и синова), и њихов покретни и непокретни иметак (П о п о в и ћ, 1952). И касније пописе становништва вршила је државна управа, с циљем прикупљања података о сваком домаћинству, и то из чисто фискалних разлога (С е ч а н с к и, 1952). Како попис из 1792. односно 1793. године садржи податке о броју домова и душа, а ови претходни само о броју домова, становништво Шајкашке у XVIII веку израчунато је на основу просечног броја чланова домаћинства за свако насеље. По овим прорачунима у насељима Шајкашке (Вилово, Гардиновци, Госпођинци, Жабал, Каћ, Ковиљ, Лок, Мошорин, Шајкаш, Тител, Чуруг) 1769. године живело је око 8.474 становника, док је тачан број становника ових насеља (укључујући још и Ђурђево), 1793. године износио 13.675.

У наредних пет деценија становништво Шајкашке увећало се за 15.559 становника (табела 1) (Хегедиш и Чобановић, 1991).

Табела 1. — Број становника Шајкашке (1769—1847)

Година пописа	Број становника	Индекси броја становника	
		базни	ланчани
1769.	8.474*	100,0	100,0
1773.	9.658*	114,0	114,0
1786.	11.571*	136,5	119,8
1793.	13.675	161,4	118,2
1798.	14.339	169,2	104,9
1802.	14.939	176,3	104,2
1815.	22.032	260,0	147,5
1847.	29.234	345,0	132,7

Извор: Поповић (1952); Сечански (1952); Хегедиш и Чобановић (1991)
* процене

ЗВАНИЧНИ ПОПИСИ СТАНОВНИШТВА

На основу званичних пописа становништва, могуће је најверодостојније пратити бројно кретање становништва. Године 1869. мађарска државна статистика извршила је комплексан попис становништва на овим просторима. То је година првог званичног пописа обављеног према тадашњим потребама. Од ове године, пописи становништва организују се, отприлике, сваке десете године, односно вршени су 1869, 1880, 1890, 1900. и 1910. године. Значи, у Бачко-бодрошкој жупанији бивше Угарске обављено је укупно пет пописа становништва.

После пописа 1910. године избио је Први светски рат (1914—1918), а после рата основала се Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Између два светска рата југословенски пописи су обављени 1921. и 1931, док је трећи 1941. године остао незавршен због избијања Другог светског рата (1941—1945). Након Другог светског рата пописи становништва обављени су 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991. и 2002. године. Поред података о броју становника, ови пописи садрже и податке о броју домаћинства, низу биолошких, социо-економских и интелектуалних структура. На основу ових пописа који дају поуздане податке, могуће је извршити детаљне анализе броја становника Шајкашке од 1869. до 2002. године.

КРЕТАЊЕ БРОЈА СТАНОВНИКА ШАЈКАШКЕ ОД 1869. ГОДИНЕ И ОСНОВНИ ФАКТОРИ

Према подацима пописа становништва, током посматраног периода број становника Шајкашке, највећим делом је имао позитиван тренд раста. У време првог пописа 1869. године у Шајкашкој живело 33.326 становника, а у време последњег 67.355 становника. Пораст је био 34.029 житеља, дакле, број становника се удвостручио (102,1%).

Повећање шајкашке популације у овом периоду није било равномерно (табела 2).

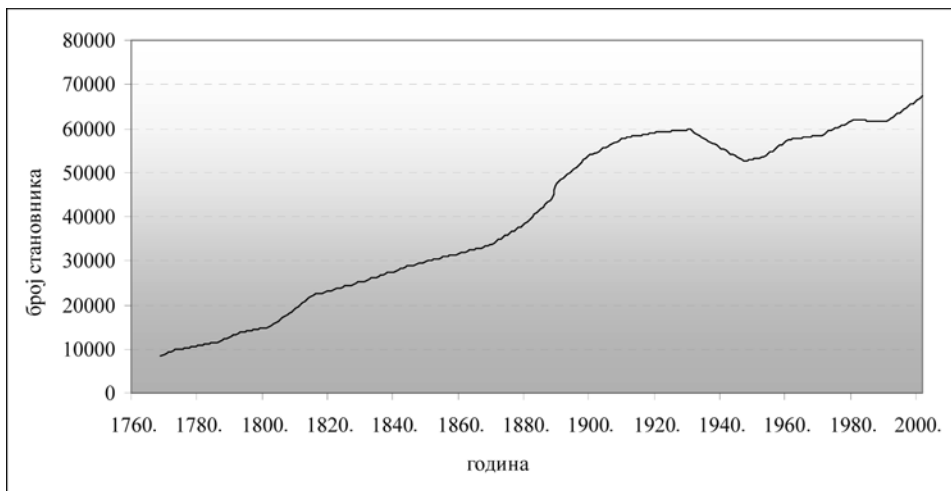
Табела 2. — Промене броја становника Шајкашке (1869—2002)

Година пописа	Број становника	Индекси броја становника	
		базни	ланчани
1869.	33.326	100,0	100,0
1880.	38.086	114,3	114,3
1890.	47.562	142,7	124,9
1900.	53.768	161,3	113,0
1910.	57.680	173,1	107,3
1921.	59.149	177,5	102,5
1931.	59.714	179,2	101,0
1948.	52.623	157,9	86,5
1953.	53.474	160,5	101,6
1961.	57.408	172,3	107,4
1971.	58.482	175,5	101,9
1981.	61.956	185,9	105,9
1991.	61.540	184,7	99,3
2002.	67.355	202,1	109,4

Извор: Субић (1981), Букуров (1983); Букуров (1986); Бугарски (1994); РЗС (2004)

Највећи пораст (рачунато у релативним вредностима) забележени су између 1880. и 1890. као и између 1869. и 1880. године. У посматраном периоду раст становнишва имао је два пута негативну вредност, и то између 1931. и 1948, и између 1981. и 1991. године.

Како би што боље сагледали бројно кретање становника Шајкашке од 1869. до 2002. године, извршићемо анализу свих међупописних периода и видети који су то фактори и када утицали на поједина стања популације свих четрнаест шајкашких насеља.

Графикон 1. — Промене броја становника Шајкашке (1769—2002)

Извор: Поповић (1952); Сечански (1952); Хегедиш и Чобановић (1991); Субић (1981), Букуров (1983); Букуров (1986); Бугарски (1994); РЗС (2004)

У првој међупописној декади (1869—1880) становништво Шајкашке се просечно годишње увећавало за 1,3%. У овом периоду забележен је пораст од укупно 4.760 лица. На основу података о природном прираштају (табела 3), види се да је стопа износила 3,4‰, док је њен удео у порасту броја шајкашке популације учествовао са свега 27,6%. Са преосталих 72,4% учествовале су миграције (табела 4). У то време на подручју Шајкашке, као и читаве Војводине, започеле су миграције становништва Аустроугарске монархије у Сједињене Америчке Државе и друге прекоморске земље. Наиме, у Војводини је тада продрла тржишна привреда на коју тек развојничени граничари и ослобођени кметови још нису навикли. То је довело до масовног осиромашења, великих социјалних промена и миграција (Ђурчић, 1979, 631). Тачан удео појединих догађаја у демографским кретањима тешко је установити.

После 1880. године број становника Шајкашке нагло расте. У међупописној декади 1880—1890. становништво Шајкашке забележило је пораст броја становника највећег интензитета у читавом посматраном периоду. Том приликом у Шајкашкој је пописано 47.562 лица, а просечан годишњи популациони раст у овој декади износио је 2,5%, односно 948 становника годишње. Популација Шајкашке се, дакле, увећала за 9.476 лица. У исто време, посматрајући територију читаве Бачке, становништво се увећавало годишње за свега 1,3% (Група аутора, 2006). То је време после исушивања ритова и врло интензивног насељавања Мађара и других, као радника који су требали да обрађују те нове ораничне површине. Овај процес се наставио и у наредној декади (Букров, 1983). Стопа природног прираштаја у овом периоду износила је 8,61‰, док је просечна годишња стопа миграционог салда имала највећу вредност у читавом посматраном периоду и износила је 13,8‰.

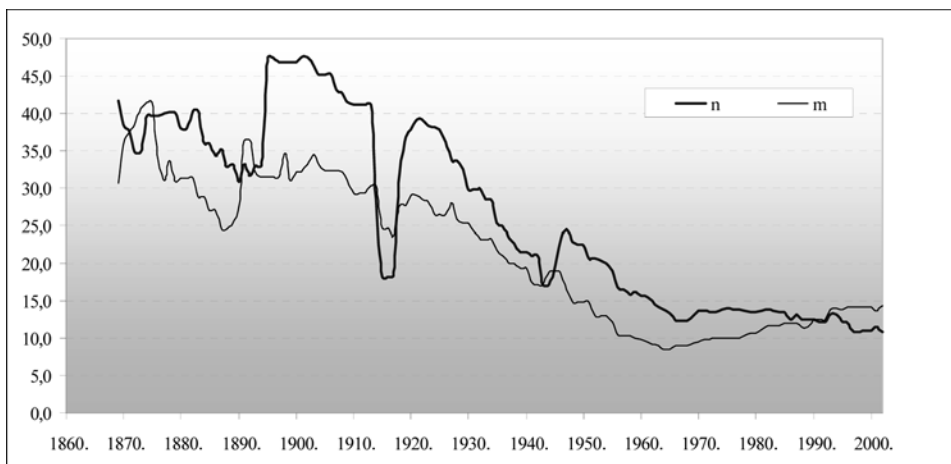
Први попис становништва у XX веку обављен је 1900. године. И у овој декади (1890—1900) становништво бележи пораст за 6.206 лица. Просечан годишњи раст становништва био је релативно слабији него у претходном периоду, и износио је 1,3%. Стопа природног прираштаја износила је 6,2‰ и она је у повећању броја становника Шајкашке учествовала са 51,5%, док је просечна годишња стопа миграционог салда износила 5,9‰, те су миграције у овом периоду мање допринеле повећању броја становника, него у претходна два периода када су имале доминантну вредност (графикон 3).

Табела 3. — Стопа природног прираштаја становника Шајкашке (1869—2002)

Међупописни период	Број рођених	Број умрлих	Природни прираштај	Стопа природног прираштаја (‰)
1869—1880.	15.184	13.871	1.313	3,4
1880—1890.	15.424	11.857	3.567	8,6
1890—1900.	19.225	16.031	3.194	6,2
1900—1909.	25.269	18.434	6.920	максимум 12,5
1910—1920.	20.946	18.227	2.719	4,3
1921—1930.	21.838	16.430	5.408	9,1
1931—1947.	22.963	20.898	2.065	2,1
1948—1952.	6.003	4.032	1.971	7,5
1953—1960.	7.979	5.128	2.851	6,5
1961—1970.	7.946	5.289	2.657	4,6
1971—1980.	8.254	6.018	2.236	3,7
1981—1990.	8.204	7.121	1.083	1,8
1991—2002.	9.162	10.493	−1.331	минимум −1,7

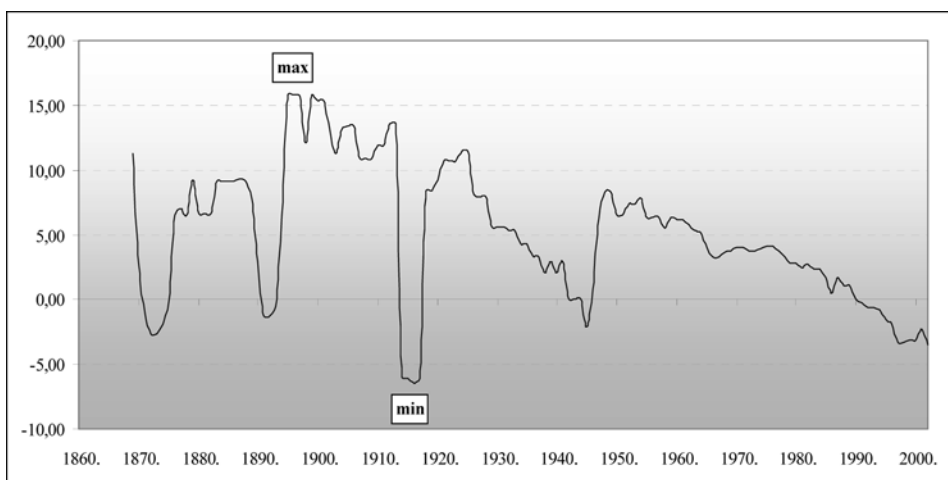
Извор: Матрикуле рођених и умрлих (1869—1895), Матичне књиге рођених и умрлих (1895—1970), Статистички годишњаци (1971—2002)

На почетку XX века становништво Шајкашке се повећавало искључиво услед великог природног прираштаја. Попис из 1910. године био је последњи који је извршен у оквиру Аустроугарске монархије. Укупан број становника, који је њиме забележен био је 57.680. Просечан годишњи пораст становништва у међупописној декади 1900—1910. година износио је свега 0,7%. Становништво Шајкашке у овом периоду забележило је највећу вредност природног прираштаја у целом посматраном периоду (графикони 2а и 2б), и она је износила 12,5‰. Разлика између природног прираштаја и стварног пораста броја становника износи

Графикон 2а. — Стопа natalитета и mortalитета Шајкашке (1869—2002) у ‰

Извор: Матрикуле рођених и умрлих (1869—1895), Матичне књиге рођених и умрлих (1895—1970), Статистички годишњаци (1971—2002)

Графикон 26. — Стопа природног прираштаја Шајкашке (1869—2002) у %о

Извор: Матрикуле рођених и умрлих (1869—1895), Матичне књиге рођених и умрлих (1895—1970), Статистички годишњаци (1971—2002)

3.008, односно миграциони салдо је истовремено био негативан за тих 3.008 лица.

Овако висока вредност негативног миграционог салда није карактеристика само насеља Шајкашке, него је то процес везан за читаву државу. Аустроугарска је у то време била на другом месту у Европи по броју емиграната, одмах после Италије. Разлоге масовног исељавања становништва, највише у прекоморске крајеве (посебно САД и Аргентину), треба тражити у продирању индустрије и тржишне привреде, што је стварало велике вишкове радне снаге, поготово у пољопривреди. Овај процес одвијао се све до почетка Првог светског рата. Узроци ове емиграције су искључиво социјално-економске природе, пошто Бачку масовно напуштају и Мађари и Немци, тада „владајући” народи (К и ц о - ш е в, Б у б а л о - Ж и в к о в и ћ, И в к о в, 2006, 26).

Услови живота у Војводини у време Првог светског рата, а тиме и у насељима Шајкашке, битно су се изменили. Држава је ступила у рат и становништво је било захваћено мобилизацијом која је раздвајала супружнике, ометала склапање бракова и смањила могућност рађања. Део мушкараца пребегао је у суседну Србију или се, избегавајући војну обавезу, крио по шумама.

Рат је погоршао и услове за привређивање и материјални положај становништва (Ђ у р ч и ћ, 1979). У периоду 1910—1921. година у Шајкашкој је рођено укупно 20.946 деце, од тога је 7.367 (35%) рођено у току Првог светског рата (1914—1918). Природни прираштај у ратним годинама имао је негативну вредност (−4%о). Међутим, ако посматрамо цео међупописни период природни прираштај је ипак позитиван, мада знатно смањен у односу на претходни период (4,27%о). Нарочито је био висок до године почетка рата.

У овој декади популација Шајкашке је, и поред ратних услова, забележила позитиван тренд раста становништва. Овај пораст иако је износио у просеку годишње свега 0,2%, довео је до тога да попис из 1921. године бележи 1.469 лица више. Овако мало повећање раста објашњава се и негативним миграционим салдом од –1.250 становника (табела 4). Када је Војводина припала Краљевини Југославији, дошло је до исељавања Мађара и Немаца у новоформиране матичне државе и то, углавном, представника администрације и војске нестале државе (Аустроугарске монархије), као и једног мањег дела интелигенције и велепоседника. У исто време, долази до усељавања Срба и других Јужних Словена из Мађарске и других делова Краљевине СХС, највише из Србије (Г р у п а а у т о р а, 2006).

Табела 4. — Допринос природног прираштаја и миграција промени броја становника

период	укупна промена	апсолутни допринос		релативни допринос	
		прираштаја	миграција	прираштаја	миграција
1869—1880.	4.760	1.313	3.447	27,6%	72,4%
1880—1890.	9.476	3.567	5.909	37,6%	62,4%
1890—1900.	6.206	3.194	3.012	51,5%	48,5%
1900—1910.	3.912	6.920	–3.008	сав+	...
1910—1921.	1.469	2.719	–1.250	сав+	...
1921—1931.	565	5.408	–4.843	сав+	...
1931—1948.	–7.091	2.065	–9.156	сав+	...
1948—1953.	851	1.971	–1.120	сав+	...
1953—1961.	3.934	2.851	1.083	72,5%	27,5%
1961—1971.	1.074	2.657	–1.583	сав+	...
1971—1981.	3.474	2.236	1.238	64,4%	35,6%
1981—1991.	–416	1.083	–1.499	сав+	...
1991—2002.	5.815	–1.331	7.146	...	сав+

Извор: Израчунато на основу података из Матрикула рођених и умрлих (1869—1895), Матичних књига рођених и умрлих (1895—1970) и Статистичких годишњака (1971—2002)

Од 1921. до 1931. године број становника Шајкашке повећао се за 565 лица, односно пописом из 1931. године регистровано је 59.714 становника. У међупописном периоду 1921—1931, популација Шајкашке се просечно годишње повећавала за 0,1%. Овај период карактерише велики пад миграционог салда (–4.843) и знатно повећање природног прираштаја у односу на претходни период. Природним путем становништво се увећало за 5.408 лица.

Велике промене код шајкашке популације изазвао је Други светски рат. Негативне последице рата које се огледају кроз погоршане материјалне услове живота, лошију здравствену заштиту становништва, одлагање склапања бракова, раздвајање супружника, што на крају смањује natalitet и повећава mortalitet, биле су много веће него у претходном рату (Ђурчић, 1979, 633). Нагло опадање становништва у периоду 1931—1948, свакако пада у четири ратне године. За време окупације, тачније 1942. године, спроведени су прави прогони српског живља. Тада

је стрељано, вешано или у Тису сатерано на стотине и хиљаде Срба из многих села јужне Бачке (Б у к у р о в, 1983, 32).

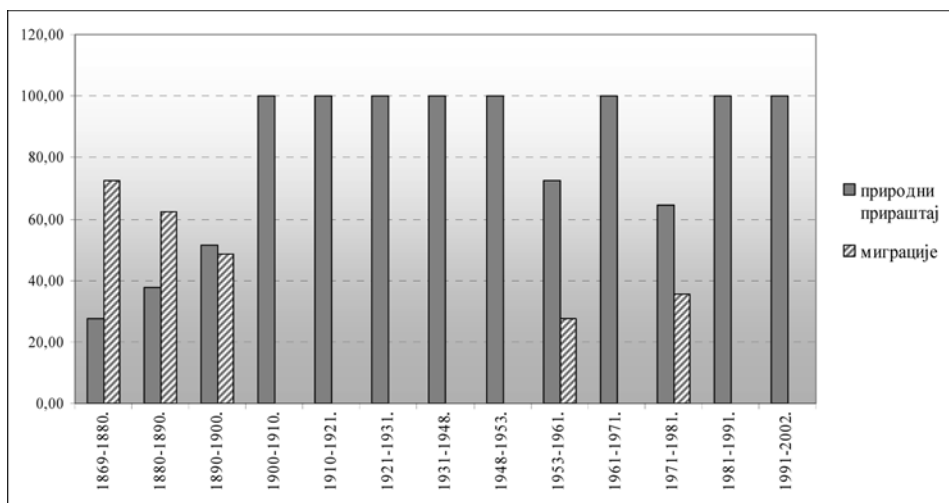
Године 1942. забележен је најмањи природни прираштај у целом посматраном периоду. Износио је чак $-13,0\%$. Како је у осталим годинама овог међупописног периода већим делом био позитиван, средња стопа природног прираштаја у овом периоду била је $2,1\%$.

У периоду између пописа из 1931. године и почетка Првог светског рата (1941) поново је дошло до снажније емиграције са ових простора. Њен главни покретач била је аграрна пренасељеност. Највише становника исељавало се у ваневропске државе (САД, Аргентина, Канада и друге), док су од европских најпривлачније биле Француска, Немачка и Белгија. Наравно, један део исељеника враћао се назад у завичај (К и ц о ш е в, Б у б а л о - Ж и в к о в и ћ, И в к о в, 2006).

Током рата миграциона кретања становништва била су масовна. Поред масовног усељавања Мађара из Румуније, Херцеговаца и других, принудно су исељавани Срби, Јевреји, Цигани, колонисти и сви сарадници ослободилачког покрета. Испред терора окупатора, део становништва побегао је у друге делове земље (Ђ у р ч и ћ, 1979). Најмасовнија миграција у овом периоду било је принудно исељавање Немаца и њихових савезника пред крај рата.

Колико су миграције утицале на промену броја становника у периоду 1931—1948. година говори нам податак да је миграциони салдо износио -9.956 . Дакле, просечна годишња стопа миграционог салда имала је најмању вредност током читавог периода ($-10,4\%$).

Велики демографски значај има колонизација јужнословенског становништва из планинских и ратом опустошених крајева у равничарске

Графикон 3. — Допринос природног прираштаја и миграција промене броја становника (у %)

Извор: Израчунато на основу података из Матрикула рођених и умрлих (1869—1895), Матичних књига рођених и умрлих (1895—1970) и Статистичких годишњака (1971—2002)

пределе, на конфискована имања иселих и улогорених Немаца, као и на она која су добијена новом аграрном реформом. Ово планско пресељавање становништва отпочело је по завршетку рата и трајало је све до 1948. године (К и ц о ш е в, Б у б а л о - Ж и в к о в и ћ, И в к о в, 2006).

Следећи попис становништва извршен је 1953. године и тада је у Шајкашкој живело 53.474 становника. У међупописном периоду 1948—1953. популација се увећавала по просечној годишњој стопи од 0,3%. Миграциони салдо је знатно ублажен, али и даље негативан, док се природни прираштај повећао за 5,4‰ у односу на претходни период.

У годинама између 1953. и 1961, становништво се повећало за 7,4%, и по попису из 1961. године у Шајкашким насељима живело је укупно 57.408 лица. На пораст популације утицали су и природни прираштај и миграције становништва. Стопа природног прираштаја износила је у просеку 6,5‰. Масовна усељавања аграрног становништва у Војводину, а тиме и у Шајкашку, била су најинтензивнија између 1950. и 1960. године. Ова усељавања, Шајкашкој су донела више становника него колонизација. О томе сведочи и позитиван миграциони салдо од 1.083 становника. Просечна годишња стопа миграционог салда у овом периоду износила је 2,4‰.

После 1960. године ова усељавања постају све ређа из неколико разлога. Мигранти су регрутовани, углавном, из реда радника, који су овамо претходно долазили да обављају сезонске послове у пољопривреди. Како су механизација и хемизација елиминисали из пољопривредних радова највећи део сезонаца, полако се прекида веза емигрантских подручја са Шајкашким насељима, а истовремено оживљавају локалне миграције управљене од сеоских ка градским насељима и селима у њиховој непосредној близини. Ова појава је карактеристична за то време на читавом подручју Војводине (Ђ у р ч и ћ, 1979).

Пописом из 1971. године на територији Шајкашке забележено је укупно 58.482 становника. У току међупописне декаде 1961—1971, пораст становништва Шајкашке је знатно успорен и на просечном нивоу износио је свега 0,2%. Природни прираштај је наставио да опада, а миграциони салдо је опет достигао негативну вредност, из напред наведених разлога. Још један од разлога негативног миграционог салда у овом периоду јесте одлазак становништва на привремену рад у иностранство. Радници су најчешће одлазили и запошљавали се у развијеним земљама Западне и Северне Европе. Мањи број одлази и у Канаду, Сједињене Америчке Државе и Аустралију. Ове миграције свакако да имају привремену карактер, мада се дешавало да се поједини радници тамо стално настањују и заувек напуштају своју домовину.

Године 1981. на територији Шајкашке бележи се укупно 61.956 становника. Током међупописне декаде 1971—1981. број становника се увећавао по просечној годишњој стопи од 0,6%. Повећању броја становника Шајкашке за 3.474 лица допринеле су позитивне вредности природног прираштаја и миграционог салда. Природни прираштај у овом периоду износио је 3,7‰, дакле, у односу на претходне периоде наставио је да опада, али ипак доприноси повећању броја становника са 64,4%, док

преосталих 35,6% приписујемо миграционим кретањима. Просечна годишња стопа миграционог салда у овој декади износила је 2,1‰.

У наредној декади 1981—1991, долази до још већег пада природног прираштаја услед смањења вредности наталитета. Популација Шајкашке бележи по други пут пад, али овог пута за свега 416 становника. По попису из 1991. године у насељима Шајкашке живело је 61.540 становника. Миграциони салдо имао је негативну вредност (−1.499). И у овом периоду на демографску слику шајкашке популације значајно је утицао одлазак становништва на рад у иностранство.

У последњем међупописном периоду 1991—2002. број становника Шајкашке повећао се за чак 5.815 лица (годишње просечно за 0,9%), иако је по први пут у читавом посматраном периоду просечна годишња стопа природног прираштаја била негативна (−1,7‰). Шајкашка је 2002. године бројила укупно 67.355 становника. Узрок популационог раста налази се у миграционим процесима на овом подручју. Као и читаво подручје Војводине, тако и насеља Шајкашке, у овом периоду карактерише велики прилив избеглица из Хрватске, Босне и Херцеговине, па и Косова и Метохије. Миграциони салдо у овом периоду износио је 7.146, док је просечна годишња стопа истог износила 10,3‰.

Природни прираштај од 1992. године има константно негативну вредност и, како године пролазе, овај негативан тренд све је израженији. Године 2002. стопа природног прираштаја износила је −3,5‰.

ЗАКЉУЧАК

Посматрано у целини, Шајкашку област карактерише стални пораст броја становника. Једини периоди када су бележени падови бројности популације били су између 1931. и 1948. и незнатно између 1981. и 1991. године. Укупан пораст Шајкашке популације од првог пописа 1969. до последњег из 2002. године износио је 34.029 становника.

На почетку посматраног периода, тачније у прве две декаде, на повећање броја становника, највећи утицај имале су миграције. Међутим, на каснији тренд раста утицао је природни прираштај становништва, који је све до 1992. године имао позитивне вредности, изузимајући период Првог и Другог светског рата. У последњем међупописном периоду опет се као доминантан утицај јавља имиграција становништва у ове крајеве. Како је природни прираштај последњих петнаестак година константно негативан, тако се страхује од депопулације Шајкашке области.

Свакако да постоје разлике у кретању броја становника у појединим насељима која припадају овој области. Мања насеља као што су Вилово, Гардиновци, Лок, Мошорин и Надаљ одликују се депопулацијом, док она већа, као што су Каћ, Шајкаш, Ковиљ, као и општинска средишта Тител и Жабал бележе сталан раст своје популације. Разлози за овакво стање постоје, и свакако да ће они бити предмет будућих демографских анализа овог подручја јужне Бачке.

ЛИТЕРАТУРА

- Букуров, Бранислав (1983). *Општина Жабалъ*, Нови Сад: Природно-математички факултет, Институт за географију.
- Букуров, Бранислав (1986). *Географска монографија општине Тишел*, Нови Сад: Војвођанска академија наука и уметност.
- Група аутора (1971). *Шајкашка природа краја*, Нови Сад: Војвођански музеј — Матица српска.
- Кицошев, Саша, Милка, Бубало-Живковић, Анђелија, Ивков (2006). *Сџановништво Бачке*, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство.
- Матрикуле рођених и умрлих за период 1869—1895. Месне канцеларије Вилово, Гардиновци, Лок, Мошорин, Тител, Шајкаш, Госпођинци, Ђурђево, Жабалъ, Чуруг, Будисава, Каћ, Ковиљ, Надаљ.
- Матичне књиге рођених и умрлих за период 1895—1970. Месне канцеларије Вилово, Гардиновци, Лок, Мошорин, Тител, Шајкаш, Госпођинци, Ђурђево, Жабалъ, Чуруг, Будисава, Каћ, Ковиљ, Надаљ.
- Поповић, Душан (1952). *Срби у Бачкој до краја осамнаестог века (историја насеља и сџановништва)*, Београд: Етнографски институт.
- Републички завод за статистику (2004). *Попис сџановништва, домаћинстава и сџанова 2002 Упоредни преглед броја сџановника 1948—2002, подаци по насељима и општинама*, Београд.
- Сечански, Живан (1952). *Пописи сџановништва Бачке током осамнаестог века — грађа за историју насеља и сџановништва*, Београд: Етнографски институт.
- Субић, Радослав (1981). *Општина Србобран*, Нови Сад: Природно-математички факултет, Институт за географију.
- Ђурчић, Слободан (1979). *Промена броја сџановника Војводине током последњих сто година*, Зборник радова Природно-математичког факултета 9, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду.
- Сџановништво (1971—2002)*
- Хегедиш, Антал, Катарина Чобановић (1991). *Демографска и аграрна сџановништва Војводине 1767—1867*, Нови Сад: Филозофски факултет, Институт за историју; Пољопривредни факултет, Институт за економику пољопривреде и социологију села.

CHANGE IN THE NUMBER OF INHABITANTS OF ŠAJKAŠKA
IN THE PERIOD FROM 1869 TO 2002

by

Ljubica Ivanović, Branislav S. Đurđev

Summary

Demographic processes and tendencies of the population movement represent basic social determinants which are presented by various demographic indicators. The change in the number of inhabitants in Šajkaška is the result of multi-decade variation in the birth rate, population aging process and mortality movement, which all are conditioned by a series of historical, socio-economical, cultural, educational as well local and family factors. The total number of individuals rose for 34.029 in the period between 1869 and 2002.